

De bizarre geschiedenis van Bijleveld en Heicop

ADRIAAN HAARTSEN

Bij Kockengen liggen de restanten van een merkwaardig stukje waterstaatsgeschiedenis. Twee kilometerslange vaarten, de Bijleveld en de Heicop, liggen er naast elkaar om het water van naburige polders naar het noorden te transporteren. Ten noorden van het dorp vormt de Joostendam de scheiding tussen beide waterlopen, die daarna ieder een andere richting gaan volgen. De Heicop loopt naar het oosten en loosde zijn water vroeger in de Vecht. De Bijleveld vervolgt zijn weg naar het noorden en mondde vroeger bij Nessersluis uit in de Amstel. Via de boezem van Amstelland kwam het overtollige water van de Utrechtse polders uiteindelijk in het IJ en de Zuiderzee

Waarom heeft men bij Kockengen twee parallelle waterlopen gegraven? Daarvoor moeten we ver terug gaan in de geschiedenis van de waterbeheersing. De afwatering van het veengebied van Utrecht en Zuid-Holland ondervond in de Middeleeuwen steeds meer problemen door de verzanding van de monding van de Oude Rijn bij Katwijk. Uiteindelijk functioneerde de monding helemaal niet meer en sloot de duinenrij zich.

Daarom werd het water van Rijnland vanaf dat moment naar het Haarlemmermeer geleid. Via de spuisluisen bij Spaarndam werd het water in het IJ geloosd. Ook het water van de polders bij Woerden en Harmelen kwam via de Rijnlandse boezem uiteindelijk in het IJ terecht.

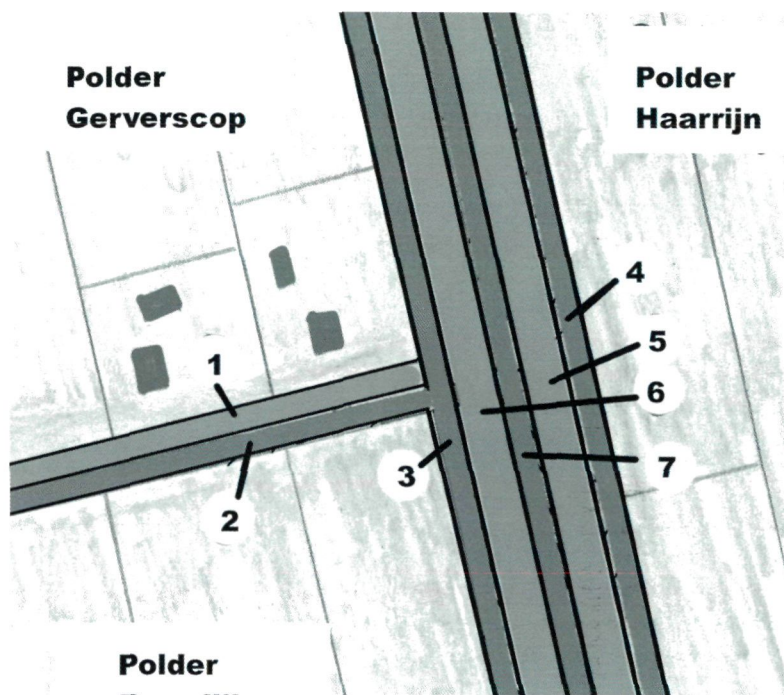
In 1321 en 1322 vonden grote overstromingen

Bijleveld (rechts) en Heicop aan de zuidkant van Kockengen, gescheiden door de Rodendijk.

Vroegere situatie van de Bijleveld en de Heicop ter hoogte van de polder Gerverscop, ten zuiden van Kockengen. Legenda:

- 1 Gerverscopse Wetering,
- 2 Gerverscopse Dijk,
- 3 Bijleveldse kade,
- 4 Heicopse kade,
- 5 Heicop,
- 6 Bijleveld,
- 7 Rodenkade.

plaats als gevolg van doorbraken van de Lekdijk. Dit leidde tot de oprichting van de hoogheemraadschappen Lekdijk-Bovendams en Lekdijk-Benedendams. Het waterschap Woerden werd omgezet in het Groot-Waterschap van Woerden. Het behartigde aanvankelijk de waterstaatkundige belangen van de polders aan weerskanten van de Oude Rijn tussen Bodegraven en Utrecht waaronder de polders Heicop, Reijerscop en Bijleveld. De polderbestuurders van Heicop, Reijerscop en Bijleveld gingen al gauw een eigen koers varen en traden in 1363 uit het Groot-Waterschap. De polders hadden al enige tijd hun water geloosd op de Hollandsche IJssel, waar de waterstanden door de afdamming in 1285 aanzienlijk waren gedaald. Lang duurde deze gunstige situatie niet. De Hollandsche IJssel slibde dicht, zodat men aan het einde van de 14e eeuw al weer naar nieuwe oplossingen moest zoeken. De polder Heicop, ten zuiden van De Meern, was Stichts gebied en kreeg in 1385 van de bisschop van Utrecht toestemming

om een watergang naar het noorden aan te leggen en het water af te voeren naar de Vecht. Deze watergang – Heicop, Groot Heicop of Lange Vliet geheten – loopt recht door Kockengen en maakt dan een bocht naar het oosten om bij Breukelen in de Vecht uit te komen. Het bestuur van de polder Bijleveld (Hollands gebied) wilde, toen de afwatering op de Hollandsche IJssel moeilijk werd, het water weer via de Oude Rijn afvoeren. Het bestuur van het Hoogheemraadschap Rijnland had hier echter bezwaren tegen. Er moest dus een andere oplossing gezocht worden, en die werd gevonden door het water op de boezem van Amstelland te lozen. Er werd een 17 kilometer lang kanaal gegraven – de Bijleveld – waarvan het eerste deel parallel aan de Heicop loopt. De buurtschap Nesslersluis vormt de herinnering aan het uitmondingspunt van de Bijleveld in de Amstel. Beide waterlopen zijn voor een deel nieuw gegraven, maar waar mogelijk werd gebruik gemaakt van al bestaande wateren. Uiteraard

moest er zorg voor worden gedragen dat het water van de Heicopse polders en dat van de polder Bijleveld van elkaar gescheiden bleef. Daarom werden ten oosten en ten westen van Harmelen in de (Leidsche) Rijn dammen aangelegd. De Heldam, aan de oostkant, zorgde ervoor dat het Heicopse water werd gekeerd en naar het noorden moest stromen. De Haanwijkerdam had dezelfde functie ten aanzien van het water uit de Bijleveldse polders: dat mocht niet wegstromen in westelijke richting omdat het dan in de Rijnlandse boezem terecht zou komen. Ook in oude geul van de Oude Rijn, tussen Harmelen en Haarzuilens, werd een dam gelegd om het Heicopse en het Bijleveldse water uit elkaar te houden.

RUIMTELIJKE OPGAVE

In 1960 zijn de Heicop en de Bijleveld over een afstand van ruim twee en een halve kilometer gedempt. Hierdoor ontbreekt een schakel in deze zo bijzondere waterlopen. Bovendien ontbreekt daarmee een stukje van het verhaal van

De Rodendijk ten zuiden van Kockengen. De dijk vormde vroeger de waterscheiding tussen de Bijleveld (rechts) en de Heicop. Beide watergangen zijn in 1960 gedempt en teruggebracht tot poldersloten.

de boeiende en ingewikkelde waterstaatkundige geschiedenis. Als er iets is waardoor ons land zich onderscheidt van andere landen in Europa is het wel de manier waarop we door de eeuwen heen met het water zijn omgegaan. Vreemd genoeg wordt er met de relicten, de elementen en structuren die deze geschiedenis illustreren, in toeristisch/recreatief opzicht heel weinig gedaan. Sterker nog: we zijn in het verleden heel slordig met deze waardevolle zaken omgegaan, zoals blijkt uit de demping van delen van de Heicop en de Bijleveld.

RECONSTRUCTIE VAN DE WATERLOPEN

We pleiten ervoor de beide waterlopen in hun oude luister te herstellen en recreatief te ontsluiten. Herstel van de ontbrekende delen van de Bijleveld en de Heicop betekent dat twee vijf-

honderd jaar oude watergangen weer in ere worden hersteld. Behalve cultuurhistorische en landschappelijke overwegingen zijn hier ook buitengewone toeristische mogelijkheden. Herstel van de waterlopen biedt mogelijkheden voor diverse vormen van vaarrecreatie, zoals kanoën. Cultuurhistorisch en recreatief interessante plaatsen als het landgoed De Haar, Huize Harmelen, de Hamtoeren en Woerden kunnen worden uitgebreid met een groot aantal elementen uit de waterstaatgeschiedenis: de Haanwijkersluis in Harmelen, de Leidsche Rijn met jaagpad, de oude bedding van de Oude Rijn tussen Harmelen en Haarzuilens, het fraaie dorp Kockengen en de Joostendam ten noorden ervan. De Heicop en de Bijleveld kunnen de verbinding tussen deze elementen vormen.

CONCLUSIE

De Bijleveld en de Heicop zijn middeleeuwse waterwegen die een typisch Nederlands verhaal vertellen. De eeuwenlange strijd om de polders droog te houden resulteerde hier in twee parallel lopende, kilometers lange vaarten. Doordat delen van de Bijleveld en Heicop gedempt zijn, is deze geschiedenis in het landschap niet meer leesbaar. Herstel van de waterlopen maakt niet alleen de vroegere functie beter duidelijk, maar biedt ook goede mogelijkheden voor recreatieve ontsluiting.

The bizarre history of Bijleveld and Heicop

The Bijleveld and Heicop channels were dug in the 14th century, in order to drain water from the surrounding polders. The channels illustrate the typical Dutch struggle against water in past centuries. Parts of the channels were filled up in the late 20th

century. Restoration of the Bijleveld and the Heicop would not only illustrate the historical development of the landscape in this polder area, but will also create new opportunities for recreational use.

LITERATUUR

- BORGER, G.J. (1982). Staat van land en water. Walburg, Zutphen (Stichtse Historische Reeks 7).
- BORGER, G.J. (1996). Een cultuurhistorische karakteristiek van westelijk Utrecht. SHBO jaarverslag 1996, pp. 29-33.
- BORGER, G.J., A. HAARTSEN & P. VESTERS, M.M.V. F. HORSTEN (1997). Het Groene Hart; een Hollands cultuurlandschap. Matris, Utrecht.
- DEKKER, C. (1990). Afwatering en scheepvaart ten westen van de stad Utrecht tot de 14^e eeuw. In: J.B. BERNIS ET AL. (RED.). Feestbundel aangeboden aan prof.dr. D.P. Blok ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag en zijn afscheid als hoogleraar in de nederzettingsgeschiedenis in verband met de plaatsnaamkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Verloren, Hilversum (Amsterdamse Historische Reeks, Grote Serie 12), pp. 60-75.
- FOCKEMA ANDREA, S.J. (1950). Het Nedersticht. Brill, Leiden (Studiën over waterschapsgeschiedenis 4).
- GROOT, H.L. DE (RED.) (1995). Cultuurhistorische effectrapportage 'Leidsche Rijn'. Gemeente Utrecht, Utrecht.
- HAARTSEN, A. (2003). Het Land van Woerden. Gemeente Woerden, Woerden
- LOUMAN, J.P.A. (1982). 'Roerende dat Heycoopwater ende Aemsterlant'; een Hollands-Utrechts waterschapsgeschiedenis en de instelling van het hoogheerraadschap Amstelland, 1520-1527. Hollandse Studiën 12, pp 112-164.
- RINSMA, E.J. (1986). De Ronde Venen... een omgekeerde wereld. Alphen aan den Rijn.